

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ - СКОПЈЕ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

[ANNUAL]

книга 37

Скопје, 2011

Анастасија КИРКОВА-НАСКОВА

**МЕЃУЈАЗИЧНА ФОНОЛОГИЈА: СПОРЕДБА
НА КОНСОНАНТСКИТЕ СИСТЕМИ
НА АНГЛИСКИОТ И НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК**

Клучни зборови: консонант, алофон, звучен/беззвучен/обеззвучување, аспирација, слеан говор, изговорни грешки, странски изговор

Проучувањата на англискиот и на македонскиот фонолошки систем од контрастивен аспект започнуваат во седумдесеттите години на дваесеттиот век, а се јавуваат како резултат на реалната потреба да се даде научен опис на двата система кој во духот на контрастивната анализа би помогнал да се предвидат можните изговорни тешкотии кај македонските изучувачи на англискиот јазик (но и обратно, кај англиските изучувачи на македонскиот јазик).

Прва поголема студија претставува докторската дисертација на Велко Силјаноски *Контраситивна анализа на фонолошките системи меѓу македонскиот и англискиот јазик* во 1976 година. Во неа авторот детално ги анализира вокалниот и консонантскиот систем на двата јазика од фонолошки, фонетски и фонотактички аспект. Резултатите од студијата особено наоѓаат примена во наставата на англиски јазик на универзитетско ниво преку нивното публикување во 1993 година во учебникот *Увод во изговорот на англискиот јазик* напишан на македонски јазик, во кој авторот ги опишува англиските гласови, ги посочува изговорните проблеми и нуди изговорни вежби.

Нешто порано, во 1980 година, за целите на наставата на англиски јазик како странски јазик на Педагошката академија во Скопје, Пандора Димовска го издава учебникот *An Outline of the Pronunciation of English* напишан на англиски јазик. Во него авторката, освен што го разгледува секој англиски глас, посебно нуди и преглед на изговорните проблеми кои се јавуваат кај македонските изучувачи на англискиот јазик и корективни вежби за нивно надминување. Исто така, таа накусо ја објаснува и прозодиската фонологија на англискиот јазик.

Во поново време, од особено значење е докторската дисертација на Екатерина Бабамова, *Адаптација и асимилација на англиските системи во македонскиот јазик* од 1993 година, каде авторката ги разгледува двата системи од аспект на теоријата на јазици во контакт. Во делот каде се

анализираат процесите на трансфонемизација (потполна, делумна и слободна) кои се јавуваат во репрезентативниот примерок на англизмите, за првпат имплицитно се посочува на проблемите што ги имаат македонските корисници на англискиот јазик, а се од перцептивна природа.

Ползувајќи ги резултатите од овие проучувања, како и нашето искуство во наставата по англиски јазик, во понатамошниот дел ќе се обидеме да дадеме детален преглед на взаемната интеракција на консонантските системи на англискиот и на македонскиот јазик пред се имајќи го на ум македонскиот изучувач на англискиот јазик. Преку групирање на гласовите во англискиот јазик во однос на степен на тешкотија при усвојувањето на изговорот, ќе се обидеме да направиме фонетско-фонолошка анализа на потенцијалните изговорни отстапувања во англомакедонскиот меѓујазик и можниот начин на кој тие се реализираат.

1. Консонантите во англомакедонскиот меѓујазик

1.1 Фонемски инвентар на македонскиот и на англискиот јазик: консонанти¹

Гласовниот систем на македонскиот јазик брои 31 фонема, од кои 5 вокали (самогласки) и 26 консонанти (согласки). Во табела 1.1 се поместени фонемските симболи за македонските консонанти, со референтен збор за илустрација.

Табела 1.1 Фонемски инвентар на македонскиот консонантен систем

МАКЕДОНСКИ КОНСОНАНТИ								
/p/ пат	/t/ татко	/k/ капа	/f/ фалба	/s/ сабота	/ʃ/ шарка	/ts/ цар	/tʃ/ чадор	/ç/ џар
/b/ баба	/d/ датум	/g/ гајда	/v/ вага	/z/ затвор	/ʒ/ жаба	/dz/ сенза	/dʒ/ џагор	/ʒ/ џавол
/m/ мајка	/n/ надеж	/ŋ/ коњ	/l/ лага	/ʎ/ љубов	/r/ радост	/j/ јатка	/x/ хартија	

Гласовниот систем на англискиот јазик (британската варијанта²) брои 44 фонеме од кои 20 вокали и 24 консонанти. Нивните фонемски

¹ Фонемските симболи користени во табелите се во согласност со симболите на Меѓународната фонетска асоцијација (International Phonetic Association, 2005). Деталната класификација на македонските и на англиските консонанти е дадена во Прилогот.

² Британската стандардна варијанта (попозната како Received Pronunciation - RP, а во поново време BBC English или Southern British English – SBE) ја земаме за референтна варијанта бидејќи во Република Македонија наставата по англиски јазик на секое ниво се изведува според британскиот нормативен модел. Сепак, при усвојувањето на англискиот

симболи, се дадени во табела 1.2 со референтен збор за илустрација (Collins & Mees, 2006).

Табела 1.2 Фонемски инвентар на англискиот консонантен систем (британска варијанта)

АНГЛИСКИ КОНСОНАНТИ							
/p/ pet	/t/ ten	/k/ cat	/f/ fat	/θ/ thin	/s/ sad	/ʃ/ shout	/tʃ/ chat
/b/ bed	/d/ deaf	/g/ gap	/v/ vet	/ð/ this	/z/ zest	/ʒ/ measure	/dʒ/ jazz
/m/ map	/n/ net	/ŋ/ king	/l/ level	/r/ rib	/w/ witch	/j/ yellow	/h/ hay

Според бројот на консонантските фонеме, 26 во македонскиот наспроти 24 во англискиот, постои привидна сличност меѓу двата јазика. Сепак, ако се групираат гласовите според местото на образување, англискиот има два фрикатива и еден полувокал повеќе, а македонскиот има четири африкати и еден латерал повеќе (Силјаноски 1993: 52). Кај назалите, иако бројот е ист во двата јазика, се јавува разлика на сегментално и супсегментално ниво, за што ќе стане збор понатаму.

1.2 Непостојни македонски фонеме во англискиот јазик

На фонолошко ниво фонемите /ts/, /dz/, /c/, /tʃ/, /ɲ/, /ʎ/ се непостојни во англискиот јазик; /c/, /tʃ/, /ɲ/, /ʎ/ немаат никакво влијание врз англискиот изговор на македонските изучувачи, додека кај /ts/ и /dz/ се јавува позитивен трансфер. Имено, [ts, dz] се јавуваат како консонантска низа во англискиот јазик и притоа се изговараат како фонетски африкати. Ова е особено очигледно кај зборовите кои завршуваат на /t/ или /d/ и на кои им се додава инфлексивата -s за трето лице еднина кај глаголите и множина кај именките при што /s/ и /z/ се аломорфи на морфемата: pet /pet/ - pets /pets/; bed /bed/ - beds /bedz/.

1.3 Исти фонеме според сите параметри

Консонантите /b/, /g/, /f/, /v/, /s/, /z/, /ʃ/, /ʒ/, /tʃ/, /dʒ/, /j/, /m/ се сметаат за исти гласови според сите параметри на артикулација и затоа не

јазик во македонски контекст, неспорно е влијанието на американската стандардна варијанта на англискиот јазик (General American - GA). Во понатамошниот дел од статијата, онаму каде влијанието може да се предвиди, истото е контрастирано со британската варијанта.

претставуваат изговорен проблем за македонските изучувачи. Единствено може да дојде до забуна при изговорот на /j/ во британскиот односно неизговорот на /j/ во американската варијанта по алвеоларните консонанти /t, d, n/. Така, на пример, *news* и *student* во SBE се изговараат /nju:z/ и /'stju:dnt/ додека во GA /nu:z/ и /'stu:dnt/.

1.4 Непостојни англиски фонеме во македонскиот јазик

Фрикативите /θ/ и /ð/ и полувокалот (средиштен апроксимант) /w/ се непостојни гласови во македонскиот јазик поради што ги сметаме за нови гласови за кои Македонците треба да создадат нови фонолошки категории и да постигнат мускулна вештина при артикулацијата. Како такви, тие се извор на тешкотија во англомакедонскиот меѓујазик, која со соодветни корективни вежби се надминува во напредната фаза на изучувањето. Потенцијалните отстапувања се рефлектираат во изговорот на македонски глас кој според местото на образување е најблизок до непостојниот глас; така (интер)денталните фрикативи /θ/ и /ð/ се изговараат како денталните експлозивни /t³ и /d/ во македонскиот јазик, додека пак билабијалното /w/ во англискиот се изговара како лабио-денталното /v/ во македонскиот јазик. Интересно е што во некои контексти кога /k/ му претходи на /w/, тој се перципира како вокалот /ʊ/, што сметаме дека се должи на артикулацијата на /k/ во задниот дел од усната празнина во комбинација со испупченоста и заокруженоста на усните. На пример, сме забележале дека македонските студенти *quite* /kwaɪt/ погрешно го транскрибираат како */kwaɪt/. Оваа појава се евидентира и кај слободната трансфонемизација на овие консонанти при адаптација на англизмите: *therapy* - *ѿерапија*, *Warner Brothers* - *Ворнер Брагерс*, *swing* - *свинџ*, *Queen* - *Куин* итн. (Бабамова 1993).

1.5 Фонемски статус во англискиот – алофонски статус во македонскиот

Во англискиот јазик гласот /ŋ/ има статус на фонема што може да се потврди со постоењето на минимални парови на пример *sin* - *sing*. Во македонскиот јазик, од друга страна, овој глас е алофон на фонемата /n/ и се јавува во ограничена дистрибуција пред веларните консонанти /k/ и /g/, на пример *сенка*, *кенџур*.

³ Фонемата /θ/ поретко се заменува и со лабио-денталното /f/ во македонскиот јазик, а уште поретко како /s/ на пример *three* наместо /θri:/ се изговара [fri] или [sri]. Во рамките на нашето искуство во наставата по англиски јазик, ваквата варијација сме ја забележале кај мали деца на петгодишна возраст кои го изучуваат англискиот јазик како странски, но не и кај возрасни изучувачи. Тенденцијата е во согласност со општо познатиот факт дека крајната адаптација на непостојниот глас зависи од јазичното потекло на изучувачот.

Според Силјаноски (1993), консонантот /ŋ/ претставува сериозен изговорен проблем за македонските изучувачи. Фонемата /ŋ/ се пишува со графемата <ng>, при што /g/ не се изговара секогаш, или <nk> при што /k/ секогаш се изговара. Македонските изучувачи тешко ја избегнуваат навиката на додавање на /g/, односно /k/ кога /g/ се обезвучува во финална позиција на зборот, што резултира со појава на странски изговор. Сметаме дека овој проблем е голем поради фреквентноста на употребата на суфиксот <-ing> кој се изговара /-ɪŋ/. Правилниот изговор на зборовите на пример *bank*, *stronger*, *tangle* се постигнува: „благодарение на автоматското применување на македонското фонолошко правило за регресивно асимилирање по местото на образување со меконепчените консонанти“ (ibid: 116).

1.6 Разлики според местото на образување

Неколку гласови во англискиот јазик се разликуваат според параметарот место на образување. Експлозивите /t/ и /d/ и назалот /n/ се алвеоларни консонанти во англискиот јазик, додека во македонскиот се ден-тални. Фрикативот /h/ е глотален⁴ консонант во англискиот, додека во македонскиот е веларен /x/. Во изговорот доаѓа до дентализација на /t/, /d/, и /n/, и веларизација на /h/.

Консонантот /ɹ/⁵ заслужува посебно внимание. Во англискиот јазик неговиот изговор варира и според местото на образување и според начинот на образување и се карактеризира со многу контекстуални варијанти кои се разликуваат дури и во рамките на англиските дијалектни варијанти (територијална условеност)⁶. Во поновата литература се класификува како апроксимант поради типичното приближување на артикулаторите како во *right*, но може да биде и фрикатив во даден контекст, на пример, по /t, d/ како во *try* и *dry*. Во претходните примери според местото на образување се реализира како посталвеоларен консонант, но може да се изговори и како едноударен (со еден удар на врвот на јазикот на венецот) како во *root* или повеќеударен (со повеќе удари на врвот на јазикот на венецот) како во *carry*. Иако графемата <r> често се јавува во графијата, во британската варијанта /ɹ/ се изговара само во предвокална и

⁴ Палатализираната контекстуална варијанта на /h/ се јавува кога овој глас е следен од /j/, како во зборовите *huge*, *humid*. Се бележи со фонетскиот симбол [ç].

⁵ Симболот /r/ е во наизменична употреба за англискиот глас, но ние овде ќе го користиме во согласност со IPA. Всушност, со /r/ ќе го обележуваме македонското <r>.

⁶ Во социолингвистичката литература територијалните варијанти се делат на ротицизирани ('rhotic'), во кои /ɹ/ се изговара во секоја позиција во зборот, и неротицизирани ('non-rhotic') каде /ɹ/ се изговара само во предвокална и меѓувокална позиција. Во првата група спаѓаат General American, Canadian English, Irish English, Scottish English, а во втората Southern British English, Australian English, New Zealand English, South African English.

интервокална позиција, а не се изговара пред консонанти и на крајот од зборот пред пауза. Исто така, честа е појавата на врзувачко /л/ кое се јавува во зборовна група во која едниот збор завршува на вокал и ја има графемата <r> и следниот збор започнува со вокал со цел да се олесни изговорот и да не се прави пауза (зев). Поретко се користи и вметнатото /л/ кое се јавува во ист контекст, на границата на двата збора во интервокална позиција, но во овој случај не постои <r> во графицијата на првиот збор. За споредба ги поместуваме следните примери:

- а) врзувачко /л/ – a pair of shoes /ə 'peə ɪ əv 'ʃu:z/
 б) вметнато /л/ – law and order /'lɔ: ɪ ən 'ɔ:də/

Овие појави отсуствуваат во американската варијанта каде /л/ се изговара во секоја позиција, но со ретрофлексна реализација /ɫ/.

Македонското /r/ е алвеоларен консонант според местото на образување. Се реализира како едноударно во почетна позиција пред вокал (*река*), меѓу два вокали (*шара*), во придружба на друг консонант (*среќа*, *џорг*) и во финална позиција на зборот (*цар*). /r/ е повеќеударно меѓу два консонанти (*ирси*) и на почетокот на зборот пред друг консонант (*рж*).

Македонските изучувачи имаат тешкотија со овој глас поради а) несоодветен изговор на посталвеоларниот алофон кој го изговараат понапред во устата како алвеоларен и едноударен, и б) го изговараат во сите позиции под влијание на графицијата или под влијание на американскиот изговор (но истовремено не го изговараат американското /ɫ/ со потребната ретрофлексна поставеност на јазикот).

1.7 Алофонски разлики

Главната разлика, ако не и основната, меѓу консонантските системи на два јазика е во различните контекстуални варијанти (алофоните или фонетски реализации). Народски кажано, тие се виновни за карактеристичната „акустичка обоеност“ на еден јазик. Непознавањето на алофоните и, следствено, невниманието да се изговораат соодветно во даден контекст во прилична мера придонесува за странски изговор, а понекогаш напивно го замаглува значењето на зборот и ја попречува комуникацијата. Овде ќе ги контрастираме потипичните алофони на англискиот и на македонскиот јазик кои покажуваат сличности и разлики (за полесен преглед ќе ги поделиме во групи според начинот на образување). Во првиот случај се олеснува усвојувањето, додека во вториот се отежнува т.е. резултира со странски изговор и во некои говорни ситуации ја отежнува комуникацијата.

Експлозивите во англискиот јазик се карактеризираат со повеќе алофони. Најзначаен е аспирираниот алофон на безвучните експлозиви /p, t, k/ во почетна, предвокална и нагласена позиција, кој се манифестира

со задоцнето отпочнување на треперењето на гласилките за артикулација на вокалот што следува, акустички ефект кој наликува на слабо издишување приближно на изговорот на англиското глотално /h/. Затоа овој алофон фонетски се обележува со знакот [ʰ] како во примерите *pin* [pʰɪn], *tin* [tʰɪn], *kin* [kʰɪn]. Доколку на /p, t, k/ им претходи /s/, аспирацијата отсутува. Во македонскиот јазик безвучните експлозивни не се аспирираат воопшто, што е важна разлика бидејќи оваа тенденција се рефлектира во изговорот на македонските изучувачи кои често или воопшто не ја забележуваат разликата или не ги изговараат англиските аспирирани алофони со доволно аспирација. Во однос на другите алофони, сличностите се поголеми. Така, и во двата јазика постојат а) неексплодирани алофони, кога еден експлозив е веднаш следен од друг експлозив, и б) назално и латерално експлодирани алофони, кога експлозивите се следени од назал или латерал соодветно (но сличностите важат само за средишната позиција во зборот додека во финалната не постојат во македонскиот јазик. Што се однесува до т.н. глотален експлозив [ʔ], тој се јавува пред /p, t, k/ или /tʃ/ за да ја засили нивната артикулација како во *stop* [stɒʔp], *rich* [rɪʔtʃ]. Некогаш го заменува /t/ во зборови и фрази, како во *football* [ˈfʊʔbɔ:l], *butter* [ˈbʌʔə], *a lot of* [ə ˈlɒʔ əv], *not now* [ˈnɒʔ ˈnaʊ] (Collins & Mees 2006; Dimitrova 2003). Глоталниот експлозив не е карактеристичен за македонскиот јазик, а во англискиот јазик се јавува во сè позачестена употреба. Македонските изучувачи го препознаваат кога овој глас го заменува /t/, но не го артикулираат (т.е. го испуштаат) и на тој начин грешат.

Латералот /l/ е алвеоларен во англискиот јазик и има три алофони: а) палатализиран [ɫ], познат како „clear l“, кој се јавува пред сите вокали и консонантот /j/ како во *leap, loud, value*; б) веларизиран [ɫ̠], познат како „dark l“, кој се јавува пред консонантите (освен /j/) и на крајот од зборот (пред пауза) како во *help, bulb, build, still, hospital*; и в) обезвучен [ɫ̥], кој се јавува по /p, k/ во нагласени слогови, како во *please, clue*. Во македонскиот јазик /l/ е дентален латерал и има два алофони акустички слични на англиските: а) дентален веларизиран латерал, познат како „тврдо л“, кој се јавува пред /a, o, u/, во финална позиција и пред други консонанти, како на пример *мала, лоша, лук, кал, ѝолку*; и б) алвеоларен палатализиран латерал, познат како „меко л“, кој се јавува пред вокалите /i, e/, како, на пример, во *мили, лик, лек, ѝеле*. Поради нијансираните разлики во дистрибуцијата, македонските изучувачи го изговараат англиското /l/ потврдо⁷.

⁷ Колинс и Мес (Collins & Mees 2006: 87) посочуваат на непостојаноста на алофоните на /l/. На пример, во велшкиот и ирскиот изговор палатализираниот алофон се употребува во сите контексти, додека пак шкотските и американските варијанти го имаат само веларизираниот алофон. Можно е различната дистрибуција да има влијание врз изговорот на

Фрикативите и африкатите не предизвикуваат тешкотија при изговор бидејќи и во двата јазика нивната алофонија е иста. Единствено, во македонскиот јазик /v/ покажува една специфичност: се обезвучува во контексти каде нема фонетска основа за обезвучување односно пред сонантот /m/ кога се додава наставката за прво лице минато време како во *редевме* [redɛvme] и *бевме* [bɛvme]. Силјаноски (1976: 130) ова го толкува како тенденција да се истакне морфолошката граница меѓу основата на глаголот и наставката за минато време. Кај македонските изучувачи влијанието врз англискиот е ретко и не е многу проблематично, но можно е да се случи особено по автоматизам на границата меѓу два збора, на пример, *give me* /gɪv mi/ > /gɪf mi/.

За /j/ може да се каже дека има толку алофони колку и вокали поради брзото лизгање на артикулаторите од една во друга позиција, затоа што има различна местоположба пред секој вокал, на пример: *јас*, *јорџан*, *јуџ*, *земји*, *џрозје*. Во поствокална позиција сличен е на вокалот /i/, на пример: *кој*, *мај*, *вујко*, *нејзе* и всушност го дифтонгизира вокалот. За разлика од англиското /j/, македонското /j/ не се обезвучува по безвучни експлозивни како во *pure*, *tune*, *cute* споредено со *Скојје*, *Кајџа*⁸.

1.8 Разлики во звучност/безвучност

Опозицијата звучен/безвучен е дистинктивен белег во двата јазика. Можни се три степени на звучност: целосно звучен глас, делумно обезвучен (=делумно звучен) и безвучен (Laver 1994). Во таа смисла, оваа разновидност се должи на контекстуалната условеност и е алофонска. Но овој јазичен феномен го разгледуваме посебно поради важната разлика, која ќе ја образложиме понатаму, а која е особено влијателна во англо-македонскиот меѓујазик.

Во англискиот јазик, звучните консонанти на крајот на зборот се обезвучуваат (делумно или целосно), но не преминуваат во својот безвучен парник, односно, не го губат обележјето слаб и не стануваат јаки консонанти⁹. Како последица на тоа вокалот пред звучниот консонант се продолжува, а вокалот пред безвучниот консонант се скратува. Обележјето слаб е карактеристично за сите звучни консонанти во англискиот јазик.

Во македонскиот јазик опозицијата звучен-безвучен се задржува само во почетна и средишна позиција. На самиот крај од зборот (финална позиција) и пред пауза, таа се неутрализира, така што сите звучни консо-

македонските изучувачи во зависност од тоа која англиска територијална варијанта ја претпочитаат.

⁸ Комбинацијата *kj* во македонскиот јазик е фонемизирана во <ќ>.

⁹ Јаките консонанти се карактеризираат со енергична артикулација (поголема мускулна енергија и повеќе воздух), а слабите со послаба артикулација. Во англискиот јазик, сите звучни консонанти се слаби, а сите безвучни консонанти се јаки.

нанти кои имаат безвучен парник преминуваат во својот безвучен парник. Овој процес: „нема никаков ефект врз квантитетот на претходниот вокал“, забележува Силјаноски (1976: 127). Неутрализацијата не се покажува ортографски од морфолошки причини т.е. изведените форми го задржуваат звучниот консонант, на пример: *ṽog* [pɔt], но *ṽogoiṽ* [ˈpɔdɔt] споредно со *ṽoiṽ* [pɔt] - *ṽoiṽṽa* [ˈpɔtta].

За консонантските низи „звучен+безвучен“ и „безвучен+звучен“ во македонскиот јазик е карактеристичен процесот едначење по звучност. Тоа е регресивен фонолошки процес, односно, едначењето се врши според вториот консонант: ако е звучен, го озвучува претходниот консонант, ако е безвучен, го обезвучува претходниот консонант. Најчесто се случува во самиот збор или меѓу два збора во слен говор, на пример: *леб-лейче* [leb]-[ˈleptʃe], каде /b/ се обезвучува во /p/ под влијание на безвучното /tʃ/, *ṽeiṽ ḡrama* [ˈpedɡrama], каде /t/ се озвучува во /d/ под влијание на звучното /g/.

Целосното обезвучување на англиските консонанти во финална позиција е мошне забележителна појава кај македонските изучувачи која им дава изразит странски изговор (Киркова-Наскова 2009). Особено е забележлива при изговорот на наставките *-ed* и *-s (-'s)*¹⁰. Овие суфикси се многу фреквентни поради нивната повеќефункционалност, секогаш се наоѓаат во финална позиција поради нивното граматичко значење и имаат по три аломорфи (контекстуални варијанти), односно, [-t, -d, -ɪd] и [-s, -z, -ɪz] (Јанева 2002). Македонските говорители ги обезвучуваат изговорните варијанти [-d, -ɪd] и [-z, -ɪz] при што се добива изговор [-t, -ɪt] и [-s, -ɪs].

Исто така, под влијание на автоматското едначење по звучност во мајчиниот јазик, македонскиот говорител може да ја пренесе оваа појава и во англискиот јазик: *must be* наместо [mæst bi] се изговара [mæzd bi] каде /t/ се озвучува во /d/ под влијание на /b/, а потоа /s/ се озвучува во /z/ под влијание на /d/ (всушност, во овој пример поприродна е елизијата на /t/, така што фразата се изговара [mæsbi]); или, фразата *red coat* наместо [ˈred ,kəʊt] се изговара [ˈɹet ,kəʊt], каде /d/ се обезвучува во /t/ под влијание на /k/ (Силјаноски 1976: 133).

Уште еден интересен феномен што треба да се забележи е озвучувањето на /t/ во меѓувокална позиција, кое фонетски се обележува со знакот [t̚]. Оваа појава е типична за американската варијанта, каде /t/

¹⁰ Овој суфикс е повеќефункционален и обележува трето лице еднина кај глаголите, множина кај именките, генитив (посвојност) кај именките, скратена форма на помошните глаголи *be* (формата *is* за сегашно просто и сегашно трајно време) и *have* (формата *has* за сегашен перфект). Суфиксот *-ed*, пак, обележува минато време кај правилните глаголи и образува минат партицип од правилните глаголи.

целосно се озвучува во /d/; на тој начин доаѓа до хомофонија во паровите како *writing-riding*. Во британската варијанта оваа појава е од поново време и е покарактеристична за помладата генерација говорители при употреба на високофреквентни зборови и фрази. Сепак постои разлика, имено, истата се реализира со алвеоларен удар кој е многу краток и скратувањето на претходниот вокал укажува дека се случило делумно озвучување на /t/ (Collins & Mees 2006). Македонските говорители кои не се свесни за оваа дистинкција, под влијание на американската варијанта, речиси без исклучок целосно го озвучуваат /t/ во оваа позиција.

1.9 Слоготворни консонанти

Рауч (Roach 2001: 81) ги дели слоговите во англискиот јазик на јаки и слаби. Карактеристично е што слабите слогови се секогаш ненагласени и содржат слаби вокали, најчесто /ə/, [i] и [u]. Во оваа група тој ги поместува и слоготворните консонанти кои вршат вокална функција кога во слогот изостанува вокал. Такви консонанти се /m, n, ŋ, l, ɹ/. Многу фреквентни¹¹ се /n/ и /l/, кои се јавуваат во комбинација со експлозив (следуваат по него) и како резултат на назалното, односно, латералното експлодирање стануваат слоготворни. Се изговараат малку подолго од нивната нормална дистрибуција во други контексти. /m/ и /ŋ/ не се чести и се јавуваат како резултат на фонолошкиот процес асимилација, додека /l/ исто така не е често и се јавува во американската варијанта. Фонетски се обележуваат со знакот [l̥] под симболот, но ваквото обележување не е задолжително. За илустрација ги поместуваме следниве примери:

- а) /l/ – *cattle* /'kætɫ/, *couple* /'kʌpɫ/, *trouble* /'trʌbɫ/, *muddling* /'mʌdɫɪŋ/
- б) /n/ – *ribbon* /'ɹɪbɲ/, *threaten* /'θreɪtɲ/, *seven* /'sevɲ/
- в) /m/ *happen* /'hæpɱ/ (прогресивна асимилација на /n/ во /m/ под влијание на билабијалното /p/)
- г) /ŋ/ – *broken key* /brəʊkŋ 'ki:/ (прогресивна и/или регресивна асимилација на /n/ во /ŋ/ под влијание на веларното /k/)
- д) /r/ – *particular* /pɑ'tɪkəlɹ/

Во македонскиот јазик гласот /r/ има слоготворна функција на почетокот на зборот следен од друг консонант, како во *рж*, *рџа*, *рска*, *рнка* и во средишна позиција на зборот помеѓу два консонанта, како во *крв*, *грво*, *срце* (Конески 2004: 88). Од примерите може да се забележи дека во првиот случај на вокалното /r/ му претходи апостроф во графијата, со што се обележува темниот призвук во изговорот. За разлика од англис-

¹¹ Во последно време сè повеќе е забележлива нивната зголемена употреба, па дури и изворните говорители инсистираат на правилен изговор (извор: лична комуникација со проф. Дек Виндзор Луис од Универзитетскиот колеџ во Лондон).

киот јазик, во македонскиот јазик назалите и латералите не вршат слоготворна функција.

Од прикажаното се очигледни разликите по ова прашање во двата јазика. Македонските говорители не се свесни за постоењето на ваквите консонанти или тешко ги перципираат поради темниот призвук и го вметнуваат вокалот /ə/ пред слоготворниот консонант (што и не е секогаш погрешно, бидејќи некои зборови варираат во тој поглед, на пример *seven*, *Heaven*, *often* итн.).

1.10 Фонотактика

Консонантите во обата јазика доаѓаат во непосреден допир со други консонанти. При анализа на нивната дистрибуција во зборот се доаѓа до заклучок дека во почетна позиција на зборот структурата на македонските консонанти е многу посложена и поразнообразна од англиските, за кои, пак, важи обратната состојба во финална позиција на зборот (Силјаноски 1976, 1993). Исто така, македонските консонантски групи во почетна позиција се изведени, додека, пак, англиските се коренски. Обрато, во финална позиција, англиските консонантски групи се образуваат со продуктивни и непродуктивни морфемни, додека македонските се коренски (Силјаноски 1976: 315)¹².

Удвојување на консонантите (геминација) како можна комбинација е присутно и во двата јазика на спојот меѓу две морфемни, префикс или суфикс со основата на зборот, како, на пример, *oggeli* /'oddeli/, *пролеџија* /'proletta/ во македонскиот и *unnatural* /ʌn'nætʃəl/, *kindness* /'kaɪnəs/ (со елизија на /d/) во англискиот јазик (Силјаноски 1976: 121, 313; Конески 2004). Во тој случај доаѓа до слевање на двата консонанта и тие се изговараат подолго. Но, треба да се нагласи дека вдолжувањето на консонантите нема дистинктивно значење, зашто тие не се само одолжени туку се и забележливо удвоени, особено кога се чувствува морфемната граница. Овие консонантски низи обично не предизвикуваат тешкотии при изговорот.

Сепак, кај некои консонантски низи се јавува тешкотија поради структурата на составните елементи (-ŋθ во *strength*, -dθ во *width*, -tθ во *eighth*, -θs во *baths*, -nθs во *months*, -fθs во *fifths*, -ðz во *breathes*) или поради разликите на фонетско ниво (dr-, tr-, kl- tw- во *dread*, *tree*, *class*, *twist* наспроти *дрен*, *трае*, *клас*, *твој*). Кај фонетските африкати [tr] и [dr]

¹² Детален преглед на дистрибуцијата на консонантите и дозволивите комбинации во двата системи дава Силјаноски (1976). Бабамова (1993) исто така дава детален преглед на консонантските групи кај англизмите во македонскиот јазик и посочува на некои иновации во комбинирањето на консонантите во македонскиот јазик кои се нетипични а се јавуваат под влијание на англиските консонантски комбинации.

се јавува и перцептивна тешкотија, т.е. поради силната африкација изучувачите ги слушаат како /tʃ/ и /dʒ/.

1.11 Влијанието на ортографијата

Македонската ортографија е фонетска: секоја фонема има своја буква во азбуката. Англиската ортографија е многу посложена, при што се забележуваат разновидни комбинации на соодносот буква-глас. За нас е интересно постоењето на т.н. неизговорени букви кои предизвикуваат проблем при изговорот. Така, изучувачот кој не е запознаен со изговорот на некој збор што содржи ваква буква, под влијание на македонската ортографија и навика да се изговори секоја буква што е запишана, автоматски греша и ја изговара буквата непотребно. На пример, во зборовите *debt*, *write*, *park*, *aisle*, *psalm*, *knife*, *half* затемнетите букви не треба да се изговорат, но можно е да се чујат следниве неправилни изговори *[debt], *[vrite] или *[vrait], *[park], *[aɪsl], *[psa:lm], *[knaɪf], *[half].

2. Заклучок

Се обидовме да ги споредиме консонантските системи на англискиот и на македонскиот јазик од перспектива на македонскиот изучувач на англискиот јазик и можните потешкотии на кои наидува при усвојување на овие гласови. Се разбира, не сите посочени појави се усвојуваат со подеднаков степен на потешкотија – иако влијанието на мајчиниот јазик е доминантен фактор, усвојувањето е условено од комбинација на фактори како возраст, пол, мотивација, дарба за изучување на јазик (музикалност и мимикрија), експонираност на јазикот кој се изучува, формална инструкција и други (Hansen 2006; Piske, MacKay and Flege 2001; Catford 2001; Odlin 2000; Leather 1999; Piper and Cansin 1988; Tahta, Wood and Loewenthal 1981; Purcell and Suter 1980). Емпириските истражувања покажуваат дека изворните говорители на англискиот јазик се релативно толерантни кон изговорните грешки на македонските изучувачи и дека најмногу им пречат целосното обезвучување на звучните консонанти во финална позиција на зборот и дентализацијата на англиските интердентални фрикативи, додека најмалку им пречи изговорањето на /r/ во сите позиции на зборот (Киркова-Наскова 2009). Би било интересно да се испита дали и во колкава мера македонските изучувачи се свесни за овие изговорни потешкотии и на кој начин истите ги надминуваат во процесот на изучување на англискиот јазик.

Користена литература:

Бабамова, Е. (1993). *Агајѝаѝија и асимѝаѝија на анѝлизмиѝе во македонскиоѝ јазик*. Докторска дисертација. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Catford, J. C. (1987). Phonetics and the teaching of pronunciation: A systemic description of English phonology. In Morley, J. (Ed.), *Current Perspectives on Pronunciation* (pp. 87-99). Washington, DC: TESOL.

Catford, J. C. (2001). *A practical Introduction to Phonetics*. 2nd edition. Oxford: Clarendon Press.

Collins, B., and Mees, I. M. (2006). *Practical Phonetics and Phonology: A Resource Book for Students*. London: Routledge.

Cruttenden, A. (Ed.) (2001). *Gimson's Pronunciation of English*. 6th edition. London: Arnold.

Crystal, D. (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Cambridge: Blackwell.

Dimitrova, S. (2003). *English Pronunciation for Bulgarians*. Sofia: Vezni – 4.

Dimovska, P. (1980). *An Outline of the Pronunciation of English*. Скопје: Univerzitet „Kiril i Metodij“.

Димитровски, Т., Корубин, Б., и Стаматоски, Т. (1994). *Речник на македонскиоѝ јазик, ѝом I-III*. Скопје: Детска Радост.

Friedman, V. A. (1993). Macedonian. In Comrie, B., and Corbett, G. G. (Eds.), *The Slavonic Languages* (pp. 249-305). London: Routledge.

Hansen, J. (2006). *Acquiring a Non-Native Phonology: Linguistic Constraints and Social Barriers*. London: Continuum IPG Ltd.

International Phonetic Association. (2005). *Handbook of the International Phonetic Association*. Cambridge: CUP.

Јанева, М. (2002). Наставките и природата на говорниот англиски јазик. Во *Годишен зборник на Филолошкиоѝ факултеѝи*, кн.27 (2001) (стр. 23-33).

Киркова-Наскова, А. (2009). *Показатѝели на стѝрански изѝовор во анѝомакедонскиоѝ меѝујазик*. Магистерска теза. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.

Конески, Б. (2004). *Грамаѝика на македонскиоѝ јазик*. Скопје: Детска Радост.

Laver, J. (1994). *Principles of Phonetics*. Cambridge: CUP.

Leather, J. (1999). Second-language speech research: An introduction. In Leather, J. (Ed.), *Phonological Issues in Language Learning* (pp. 1-58). Oxford: Basil Blackwell.

Odlin, T. (2000). *Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge: CUP.

- Piper, T., and Cansin, D. (1988). Factors influencing the foreign accent. *The Canadian Modern Language Review*, 44(2), 334-342.
- Purcell, E. T., and Suter, R.W. (1980). Predictors of pronunciation accuracy: A re-examination. *Language Learning*, 30(2), 271-287.
- Piske, T., MacKay, I., and Flege, J. (2001). Factors affecting degree of foreign accent in an L2: A review. *Journal of Phonetics*, 29, 191-215.
- Roach, P. (2001). *English Phonetics and Phonology*. 3rd edition. Cambridge: CUP.
- Савицка, И., и Спасов, Љ. (1997). *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик: семенитална и суипрасеменитална*. Скопје: Детска Радост.
- Силјаноски, В. (1976). *Контраситивна анализа на фонолошките системи меѓу македонскиот и англискиот јазик*. Докторска дисертација. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“.
- Силјаноски, В. (1993). *Увод во изговорот на англискиот јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Силјаноски, В. (2002). *Проблеми на фонологијата*. Охрид: Macedonia Prima.
- Спасов, Љ. (2003). *Две американски драматички на современиот македонски јазик од Хораси Г. Лани и Виктор А. Фридман*. Скопје: МАНУ.
- Tahta, S., Wood, M., and Loewenthal, K. (1981). Foreign accents: factors relating to transfer of accent from the first language to a second language. *Language and Speech*, 24(3), 265-272.
- Trask, R. L. (2006). *A Dictionary of Phonetics and Phonology*. London: Routledge.

ПРИЛОГ

КЛАСИФИКАЦИЈА НА МАКЕДОНСКИТЕ И НА АНГЛИСКИТЕ КОНСОНАНТИ

Класификацијата на консонантите за двата јазика е направена според следниве параметри (во табелите термините се дадени во истиот редослед):

- а) треперењето на гласилките;
- б) местото на образување во усната празнина; и
- в) начинот на образување во усната празнина.

Притоа, користени се термини кои се застапени во поновата литература на македонски јазик (Конески 2004; Савицка и Спасов 1997; Силјаноски 1976; Силјаноски 1993, Силјаноски 2002; Спасов 2003) и на англиски јазик (Dimovska 1980; Friedman 1993; Catford 2001; Collins & Mees 2006; Cruttenden 2001; Crystal 2003; Roach 2001; Trask 2006). Истите

се во согласност со принципите на Меѓународната фонетска асоцијација (International Phonetic Association 2005) (повеќе за англиско-македонските преводни еквиваленти во наизменична употреба види кај Киркова-Наскова 2009: 122-125).

Гласовниот систем на македонскиот јазик брои 31 фонема од кои 5 вокали (самогласки) и 26 консонанти (согласки). Деталната класификација на консонантите е дадена во табела 1.

Табела 1. Класификација на македонските консонанти

консонант	референтен збор	класификација
/p/	па <u>т</u>	безвучен билабијален експлозив
/b/	ба <u>б</u> а	звучен билабијален експлозив
/t/	та <u>т</u> ко	безвучен дентален експлозив
/d/	да <u>т</u> ум	звучен дентален експлозив
/k/	ка <u>к</u> а	безвучен веларен експлозив
/g/	га <u>г</u> а	звучен веларен експлозив
/f/	фа <u>л</u> ба	безвучен лабио-дентален фрикатив
/v/	ва <u>в</u> а	звучен лабио-дентален фрикатив
/s/	са <u>с</u> бота	безвучен алвеоларен фрикатив
/z/	за <u>з</u> вор	звучен алвеоларен фрикатив
/ʃ/	ша <u>ш</u> рка	безвучен палато-алвеоларен фрикатив
/ʒ/	жа <u>ж</u> ба	звучен палато-алвеоларен фрикатив
/x/	ха <u>х</u> ртија	безвучен веларен фрикатив
/tʃ/	ча <u>ч</u> адор	безвучен палато-алвеоларен африкат
/dʒ/	ча <u>џ</u> гор	звучен палато-алвеоларен африкат
/ts/	ца <u>ц</u> ар	безвучен дентален африкат
/dz/	ца <u>џ</u> а	звучен дентален африкат
/c/	ка <u>к</u> ар	безвучен палатален африкат
/tʃ/	фа <u>ф</u> вол	звучен палатален африкат
/m/	ма <u>м</u> јка	звучен билабијален назал
/n/	на <u>н</u> деж	звучен дентален назал
/ɲ/	ко <u>њ</u>	звучен палатален назал
/l/	ла <u>л</u> ага	звучен дентален латерал
/ʎ/	ла <u>љ</u> убов	звучен палатален латерал
/r/	ра <u>р</u> дост	звучен алвеоларен едноударен/повеќеударен
/j/	ја <u>ј</u> атка	звучен палатален полувокал

Гласовниот систем на англискиот јазик (британската стандардна варијанта) брои 44 фонеме од кои 20 вокали (12 монофтонзи и 8 дифтон-

зи) и 24 консонанти. Деталната класификација на консонантите е поместена во табела 2.

Табела 2. Класификација на англиските консонанти

консонант	референтен збор	класификација
/p/	<u>p</u> et	безвучен билабијален експлозив
/b/	<u>b</u> ed	звучен билабијален експлозив
/t/	<u>t</u> en	безвучен алвеоларен експлозив
/d/	<u>d</u> eaf	звучен алвеоларен експлозив
/k/	<u>k</u> at	безвучен веларен експлозив
/g/	<u>g</u> ap	звучен веларен експлозив
/f/	<u>f</u> at	безвучен лабио-дентален фрикатив
/v/	<u>v</u> et	звучен лабио-дентален фрикатив
/θ/	<u>th</u> in	безвучен (интер)дентален фрикатив
/ð/	<u>th</u> is	звучен (интер)дентален фрикатив
/s/	<u>s</u> ad	безвучен алвеоларен фрикатив
/z/	<u>z</u> est	звучен алвеоларен фрикатив
/ʃ/	<u>sh</u> out	безвучен палато-алвеоларен фрикатив
/ʒ/	me <u>as</u> ure	звучен палато-алвеоларен фрикатив
/h/	<u>h</u> ay	безвучен глотален фрикатив
/tʃ/	<u>ch</u> at	безвучен палато-алвеоларен африкат
/dʒ/	<u>j</u> azz	звучен палато-алвеоларен африкат
/m/	<u>m</u> ap	звучен билабијален назал
/n/	<u>n</u> et	звучен алвеоларен назал
/ŋ/	<u>ng</u> ing	звучен веларен назал
/l/	<u>l</u> evel	звучен алвеоларен латерален апроксимант
/ɹ/	<u>r</u> ib	звучен посталвеоларен апроксимант
/j/	<u>y</u> ellow	звучен палатален полувокал/апроксимант
/w/	<u>w</u> itch	звучен лабио-веларен полувокал/апроксимант

Anastasija KIRKOVA-NASKOVA

INTERLANGUAGE PHONOLOGY: A COMPARISON BETWEEN
THE CONSONANTAL SYSTEM OF ENGLISH AND MACEDONIAN

(Summary)

Key words: consonant, allophone, voiced/voiceless/devoicing, aspiration, connected speech, pronunciation errors, foreign accented speech

This paper explores and contrasts the consonantal systems of English and Macedonian with regard to the difficulties experienced by Macedonian EFL learners when acquiring the English consonants. First, a brief overview of the relevant contrastive studies conducted in the Republic of Macedonia is presented, followed by a detailed phonetic/phonological analysis of both systems.